

Zápis z obhajoby dizertační práce Matěje Cíbika, M.A. konané dne 11. 12. 2015 na FF UK

Název práce: *Liberalism and its Justification in Contemporary Political Philosophy*

Prítomní dle prezenční listiny: Prof. Karel Thein, Ph.D. – předseda komise
Doc. James Hill, Ph.D.
Marina Barabas, Ph.D.
Doc. Tomáš Marvan, Ph.D.
Jakub Jirsa, Ph.D. – školitel
Doc. RNDr. Josef Moural, Ph.D. – oponent
PhDr. Ing. Jiří Chotaš, Ph.D. – oponent

Omluven: Petr Dvořák, Ph.D.

Předseda zkušební komise, prof. Karel Thein, Ph.D., zahájil obhajobu Matěje Cíbika, M.A. přivítal kandidáta a představil členy komise.

Školitel, Jakub Jirsa, Ph.D. shrnul průběh doktorátu Matěje Cíbika, který svá studia započal roku 2010 poté, co získal magisterský titul z filosofie na Central European University. Školitel ocenil, že doktorand zahajoval svá doktorská studia s kritickým a jasným zájmem o současnou politickou filosofii, což přispělo ke zdárnému vypracování disertační práce.

Doktorand absolvoval během svého studia dva studijní pobyty: dvouměsíční pobyt na Cambridge University a roční pobyt na London School of Economics, během něhož sepsal velkou část své disertace. Jednotlivé části disertace prezentoval na četných mezinárodních konferencích a workshopech, z nichž si odnášel kritické ohlasy, které dále zapracoval do disertace.

Během svého studia publikoval několik statí v českých i zahraničních sbornících či odborných časopisech. Doktorand se rovněž pravidelně a úspěšně podílel na výuce politické filosofie, což školitel ocenil především s ohledem na skutečnost, jak málo je politická filosofie v českém prostředí rozvíjena.

Školitel zdůraznil, že doktorand plnil po celou dobu svého studia všechny povinnosti včas a s výtečnými výsledky a oceňuje originalitu disertace, která svědčí o hluboké znalosti současné politické filosofie.

Školitel jednoznačně doporučuje disertaci k obhajobě.

Doktorand Matěj Cíbik, M.A. představil stručně svou disertační práci. Ve své práci usiloval o objasnění otázky, kterou považuje za nejzávažnější problém současné politické filosofie: jak lze filosoficky obhájit liberalismus? Tato otázka je stěžejní právě proto, že současné západní společnosti se sice hlásí k liberálním hodnotám, obhajoba těchto hodnot však není tak samozřejmá jako hodnoty samy. Existuje tak výrazná diskrepance mezi zastávanými hodnotami a schopností tyto hodnoty filosoficky obhájit. Disertace chce právě takovou obhajobu nabídnout. Autor vychází nejprve v první kapitole ze dvou základních strategií – zaprvé z libertariánské snahy založit liberální hodnoty na vlastnictví sebe a zadruhé ze snahy obhájit liberalismus z faktu mnohosti hodnot. Autor nepovažuje ani jednu cestu za schůdnou. Druhá kapitola nabízí kritickou interpretaci Johna Rawlse, především jeho pojmu morální osoby. Třetí část představuje vyústění kritických úvah a předkládá samostatný pokus o obhajobu liberalismu, přičemž se autor opírá o podněty z několika zdrojů: odvolává se např. na teorii uznání Axela Honnetha, ale i na evoluční biologické koncepty vypracované

Michaelem Tomasellem. Autor dospívá k závěru, že moderní člověk vnímá sám sebe jako normativně podstatnou bytost, jejíž hodnota není určována vnějšími entitami či vnějšími vazbami. S takto určenou lidskou hodnotou není slučitelná žádná jiná než liberální politika.

Oponent, doc. RNDr. Josef Mural, Ph.D. vyzdvihl celkově vysokou kvalitu disertace.

Upozornil na sevřenost disertace, v níž neshledal závažnější pochybení a všímá si tak jen menších filosofických řemeslných nedokonalostí a nejasných formulací.

Kriticky se pozastavil v první řadě nad tím, že autor nevyjasnil, jaký liberalismus má být filosoficky obhájen: hovoří autor o liberalismu jako o systému hodnot, postojů a cílů, anebo o liberalismu jako o určitém typu politického zřízení? Oponent sice nepochybuje o tom, že oba liberalismy spolu souvisí, přesto by bylo třeba pojmut hlavní předmět zájmu diferencovaněji, neboť i obhajoba jednoho či druhého liberalismu by měla být formulována s odlišnými důrazy.

Oponent dále pochybuje o tom, zda je pro účely tématu výhodné obhajovat Rawlsovu teorii osoby jako pojem zahrnující sedm vzájemně souvisejících složek. Zdá se, že se v tom případě doktorand zavazuje hájit více, než je nutné.

Oponent uzavírá, že disertace splňuje požadavky kladené na disertaci a doporučuje ji bez výhrad k obhájení.

Slovo dostává druhý oponent, PhDr. Ing. Jiří Chotaš, Ph.D. který za nejvýraznější přínos disertace považuje hlubokou znalost současných diskusí a úsilí sledovat v těchto diskusích motivy a témata novověké filosofie.

Kriticky se vyjadřuje k nevyjasněnosti pojmu liberalismu, který doktorand užívá. Doktorand sice vědomě odhlíží od různých typů liberalismu a věnuje se především liberalismu sociálnímu. Tuto svou volbu však nečiní explicitní. Oponent namítá, že tato volba potlačuje výrazné rozdíly především mezi liberalismem klasickým a sociálním: zatímco klasický upřednostňuje negativní svobody, hledá liberalismus sociální rovnováhu mezi svobodou jednotlivce a sociální spravedlností. V této souvislosti je rovněž matoucí řeč o „millovském jádru“: jedná se o ideálně typický pojem, který má vystihnout charakteristické hodnoty liberalismu. Obtíž je v tom, že se Mill nachází na rozhraní mezi klasickým a sociálním liberalismem a zvolená abstrakce tuto skutečnost zastírá.

Oponent dále vyjadřuje výraznější nesouhlas s doktorandovou interpretací Lockova pojmu osoby. Doktorand nevzal v úvahu theologický rozměr tohoto pojmu, což vyústilo v nepřipustné zúžení Lockova myšlení. Určité pochybnosti vyjadřuje i v souvislosti s interpretací Isaiah Berlina a s ohledem na interpretaci Rawlse upozorňuje, že sám Rawls se distancuje od univerzalizmu a připouští, že různé společnosti mají různé pojmy osoby.

Oponent uzavřel svůj výklad poukazem, že naprosto není nutné chápat morální hodnotu lidských bytostí výlučně z pozice liberalismu; lze ji vykládat i z pozice konzervatismu či socialismu.

Přes zmíněné výhrady doporučuje oponent disertaci k obhájení.

Doktorand reaguje nejprve na námítky prvního oponenta: přiznává určitou vágnost ve vymezení liberalismu, domnívá se však, že lze zmíněnou vágnost obhájit věcně – liberalismus jako určitá sada hodnot na straně jedné a liberalismus jako politické uspořádání na straně druhé spolu bytostně souvisí: Liberální režim je takový, který vyznává liberální hodnoty.

Doktorand je dále přesvědčen, že je správné hájit jednotu Rawlsova pojmu osoby sestávající ze sedm usouvztažených složek a dokládá tuto skutečnost stranami 76 a 77 své disertace: na těchto stránkách cituje a komentuje příslušné pasáže z Rawlsových děl. Explicitně se zde říká, že na základě dvou morálních mohutností (smyslu pro spravedlnost a schopnosti formulovat dobro) a na základě racionality jsou osoby svobodné, a zároveň tyto mohutnosti zakládají

rovnost osob mezi sebou navzájem. Doktorand sice uznává, že je otázka, zda jsou Rawlsovy argumenty přesvědčivé, ale přistupovat k této koncepci jako k celku provázaných vlastností považuje za správnou strategii.

Doktorand se poté věnuje námitkám Jiřího Chotaše. Nejprve reaguje na oponentovu poznámku, že disertace obhajuje sociální liberalismus, aniž by toto bylo jasně vyřčeno. Doktorand k tomu poznamenává, že se záměrně vyhýbal pojmu „sociální liberalismus“; nešlo mu o problematiku přerozdělování a bylo jeho výslovným cílem zůstat na úrovni, na niž je možné formulovat principy, které přijatelné pro jednotlivé typy liberalismů.

Doktorand uznává, že v Lockově teorii nezohlednil theologické aspekty. I v tomto případě se však jednalo o záměr: ze současného hlediska nelze považovat theologicky fundovaný pojem osoby za východisko, které by mohlo sloužit k obhajobě liberálních hodnot. Má-li Lockova teorie zůstat udržitelná, je třeba abstrahovat od theologického jádra.

K závěrečné námitce doktorand poznamenává, že moderní společnosti spočívají na liberálních hodnotách i tehdy, jsou-li konzervativní či socialistické. I konzervatismus či socialismus vycházejí v první řadě ze svobody jednotlivce a až v druhé řadě zastávají konzervativní či socialistické hodnoty.

První oponent, Josef Moural, se vyjadřuje k doktorandově obhajobě: poznamenává, že v zásadě s doktorandem zastává s ohledem na Rawlsovu koncepci osoby shodný názor, domnívá se však, že by výkladu prospělo, kdyby se soustředil na to, co je jádrem – a to je morální osoba, nikoliv sedm provázaných aspektů.

K doktorandově reakci na námitky se dále vyjadřuje druhý oponent, Jiří Chotaš, který považuje za chybu, že doktorand chápe liberalismus výlučně z hlediska osvíceneckého pojetí: právě Locke představuje ve svém díle křesťansky založený liberalismus. Přitom se nejedná o protimluv: společnost může být silně náboženská, a zároveň liberální. Jiří Chotaš se dále pozastavuje nad doktorandovou interpretací Rawlsova pojetí osoby: zdůrazňuje, že Rawls nechce předložit metafyzické pojetí osoby; je třeba vzít vážně Rawlsovo tvrzení, že různé společnosti mají různé koncepce osoby, které nemusí implikovat rovnost. Oponent dále vyjádřil nesouhlas s doktorandovým tvrzením, že by liberalismus měl být základem pro konzervatismus: konzervativní myslitelé by odmítli tvrzení o liberálním jádru konzervatismu. Doktorand sice předložil vlastní obhajobu liberalismu, ale měl by vzít vážněji skutečnost, že ne pro všechny je tato obhajoba přijatelná.

Vedoucí obhajoby otevírá diskusi.

Slovo si bere Marina Barabas, Ph.d., která nejprve poznamenává, že to, co doktorand nazývá liberalismem, jsou ve své podstatě západní židovsko-křesťanské hodnoty. Především se však pozastavuje nad doktorandovým pojmem osoby. Existuje několik způsobů, jak tento pojem interpretovat a z disertace není patrné, jaký pojem osoby doktorand hájí. Pojem osoby užívaný v anglosaském prostředí se může zakládat na určité nahodilosti – anglický jazyk nezná slovo „člověk“. Dále jej můžeme interpretovat jako právní pojem: osoba je nositelem povinností a práv; vezme-li se však v úvahu tento pojem osoby, pak získáváme i specifický pojem rovnosti, totiž právní rovnosti. Za další je možné v pojmu osoby zdůraznit její fyzický aspekt tak, jak to učinili myslitelé v tradici francouzského socialismu: v tom případě má stát či jiný občan povinnost garantovat fyzické přežití osoby, čímž vstupuje do úvahu ohled na materiální rovnost.

Doktorand souhlasí s tím, že nedostatečně zohlednil jednotlivé aspekty, považuje však tento přístup za obhajitelný proto, že liberální hodnoty musejí zahrnovat právní, politický i morální

aspekt osoby. Ostatně i Rawlsova koncepce osoby má morální i právní komponenty. Určitá konfúze se jeví jako nevyhnutelná, neboť jednotlivé podoby osoby spolu souvisí.

Marina Barabas trvá na tom, že by přesto doporučila zavést určitý pojmový řád, a to již proto, že právní osoba nemusí být lidská bytost. Všimá si však další problematické věci: nesouhlasí s interpretací Lockova pojmu osoby. Locke nevychází ze „self-ownership“, jak tvrdí doktorand: self-ownership není Lockův termín, ale termín jeho interpretů. Sám Locke hovoří o „property“ – to je podstatné v tom smyslu, že vlastnictví pojaté jako „property“ se odvozuje od toho, co je člověku vlastní („proper“) – původně je člověku vlastní jeho tělo, život, svoboda jednání, a teprve z toho, co je člověku takto bezprostředně vlastní, rozvíjí Locke teorii vlastnictví. Doktorand však argument převrátil: tvrdí, že z vlastnictví („ownership“) vychází určitý sebevztah. To však neplatí pro Locka.

Doc. James Hill, Ph.d. vstupuje do diskuse s otázkou, zda doktorand považuje za relevantní utilitaristické argumenty, opírá-li se ve své charakterizaci liberalismu o Millovo myšlení.

Doktorand poukazuje na to, že Millovi jde o více než o utilitarismus, což je patrné na hodnotách, které zastává a které nelze redukovat na maximální štěstí pro nejvyšší počet.

Jiří Chotaš se obrací na doktoranda s otázkou, proč se rozhodl nepojednat o Hayekovi, když by právě v jeho díle našel zdůvodnění pro liberalismus, které je jak ekonomicky, tak filosoficky mimořádně mocné.

Doktorand namítá, že Hayekova obhajoba je postavena na dichotomii ekonomické svobody a hospodářského plánování. Nedomnívá se však, že by v současnosti byla tato dichotomie v této podobě přesvědčivá. Pakliže se ale stává nehajitelná tato dichotomie, ztrácí na zajímavosti i Hayekova obhajoba.

Marina Barabas připojuje poznámku, že je třeba více reflektovat skutečnost, že liberalismus je velmi pozdní fenomén, s kterým se v plném rozkvětu setkáváme teprve po druhé světové válce a je otázka, nakolik je dlouhodobě stabilní.

Doktorand souhlasí, že se jedná o pozdní fenomén, ale v konečném důsledku platí, že v současnosti jsou neliberální režimy méně stabilní, resp. v sobě obsahují zárodky nestability, kterými liberální režimy netrpí.

Marina Barabas namítá, že i liberální společnosti v sobě nesou jádro rozkladu, jen je jiné než v případě neliberálních společností. Bylo by však třeba si především položit otázku, do jaké míry je liberalismus přirozeným vývojem v kontextu západního myšlení a západní civilizace a do jaké míry se jedná o fenomén, který je součástí lidství samého.

Vedoucí obhajoby tímto uzavírá veřejnou část obhajoby.

Následuje neveřejná část spolu s tajným hlasováním členů komise.

Předseda komise, prof. Karel Thein, Ph.D. vyhlásil výsledek tajného hlasování. Komise sestává z pěti členů, z nichž jsou čtyři přítomni. Čtyři hlasy se vyslovují kladně.

Komise navrhla doktorandovi udělit titul doktor (Ph.D.)

Zapsala: Mgr. Tereza Matějčková

Schválil: Prof. Karel Thein, Ph.D. – předseda komise